

SŁOWO WSTĘPNE

Kontrast leży u źródła postrzegania świata przez człowieka – próbując opisać otaczającą nas rzeczywistość, przedstawiamy dane zjawisko w opozycji do innego, zupełnie odmiennego. „Prawda potrzebuje kłamstwa – bo jakże ją zdefiniować bez kontrastu?”¹ pisał Paul Valéry, zauważając ową zależność. Wedle tej reguły można stwierdzić, iż dobro i zło, światło i mrok, piękno i brzydota oraz wszystkie inne przeciwieństwa istnieją nierozdzielnie, w harmonii i równowadze, wzajemnie się definiują, a nawet uzupełniają, tworząc w ten sposób wszechświat, jak w koncepcji *yin-yang*. Tę samą zasadę współistnienia kontrastów łatwo zauważyć w języku, literaturze, kulturze i sztuce. Czasami są fundamentem wykreowania postaci, której wola jest sprzeczna z postępowaniem – bohater jest, niczym Mefistofeles w dziele Goethego, „częścią owej siły, której władza pragnie zło zawsze czynić, a dobro sprowadza”². Innym razem objawiają się dzięki światłocieniowi, jak na obrazach Caravaggia. Mogą stanowić zasadę opisu rzeczywistości, jak u Wiktora Hugo, albo podstawę kompozycji, jak u twórców barokowych³. Refleksja nad nimi mogłaby dotyczyć szeregu przeciwieństw, jak choćby ubóstwo *vs* bogactwo, prawda *vs* kłamstwo, utopia *vs* dystopia, porządek *vs* chaos, cisza *vs* krzyk, tradycja *vs* nowoczesność... Zgromadzone w niniejszym tomie analizy dotyczą również wielu innych obszarów. **Michał Gniadek** rozważa koncept języka jako działania, odnosząc go do odmiennych interpretacji, jakie proponują Étienne Bonnot de Condillac i Jean-Jacques Rousseau. **Oussama Amrani** przygląda się wybranym przypadkom antropomimii w twórczości marokańskiego

¹ Woryginalne: « La vérité a besoin de mensonge – car comment la définir sans contraste ? », P. Valéry, *Mélange*, przeł. P. Materka.

² J. W. Goethe, *Faust*, przeł. E. Zegadłowicz, PIW, Warszawa 1953, s. 34.

³ Cf. Ph. Beaussant, *Vous avez dit baroque ?*, Actes Sud, coll. « Babel », 1994; Cz. Hernas, *Barok*, PWN, Warszawa 1973.

pisarza Mohameda Nedalego, chcąc wykazać ich funkcję kulturową i socjologiczną. Język znajduje się również w centrum uwagi **Tomaśza Zielnika**, który porównuje dwa polskie przekłady *Obcego* i odnajduje kontrasty w niektórych wyborach translatorskich autorów obu wersji. Analiza **Anny Skibińskiej**, poświęcona przekazom na temat Ukraińców w polskiej prasie lat 2015-2019, ukazuje ich w opozycji do ludności miejscowej i, najczęściej, w kontekście wykonywanej pracy. Analiza ta dzisiaj ma już wymiar historyczny, ponieważ – zakończona przed atakiem Rosji – odnosi się do całkowicie innej rzeczywistości. Konfrontacja między dwoma narodami, polskim i niemieckim, zajmuje również **Sebastiana Tauera** w jego odczytaniu powieści Mariana Turwida *Dwie strony drogi*. Czasem jednak nie potrzeba dwóch stron, aby ujawnił się kontrast w postrzeganiu jakiegoś miejsca: **Karolina Kopańska** pokazuje, jak można jednocześnie kochać i nienawidzić okolicy, w której się wzrosło, nawet jeśli chodzi o piękną (?) Florencję. Stosunek do miejsca, szczególnie ze względu na pozycję emigranta, ale także inne skontrastowane postawy stanowią treść rozważań **Oskara Czapiewskiego**, który opisuje dychotomię w poezji Jacka Bierzina. Kontrast między tradycją i nowoczesnością tworzy osnowę dwóch kolejnych tekstów, obu poświęconych literaturze anglojęzycznej: **Magdalena Wylęzek** wybrała na przedmiot swoich dociekań późne opowiadania i esej D. H. Lawrence'a, **David Taquet** przeprowadza analizę *American Gods* i *Good Omens* Neila Gaimana. Znaczna grupa tekstów dotyczy funkcjonowania postaci literackich, zarówno takich, które nie są ludźmi, jak w analizie **Jakuba Zbądzkiego** dotyczącej kontrastów w przedstawieniu przeciwników i budowaniu akcji poematu heroikomicznego *Batrachomyomachia*, jak i takich, które są znane z historii: Camille Desmoulins, Georges Danton i Maximilien Robespierre, których **Małgorzata Sojak** konfrontuje z ich literackimi portretami stworzonymi przez Teodora Jeske-Choińskiego w jego trylogii rewolucyjnej. Również **Paulina Materka** zestawia postać historyczną z bohaterką fikcyjną, badając anonimowy tekst z XVI wieku, *Mirouer des femmes vertueuses*, pod kątem kontrastów (a także analogii) między przedstawieniami Joanny d'Arc i Griselidis. Tło historyczne obecne jest także w powieściach, które przypomina w swoich badaniach **We-ronika Lesiak**; chcąc opracować typologię kontrastów w powieści popularnej, odwołuje się do *Trzech muszkieterów* i *Hrabiego Monte Christo*

Alexandre'a Dumas. **Emilia Antkiewicz** z kolei zwraca się ku innemu znanemu pisarzowi i jego równie słynnemu opowiadaniu, ukazując „wielość kontrastów w „Naszyjniku” Guy de Maupassanta”. Ten ostatni segment zamyka praca poświęcona symbolice kobiety i wody w końcu XIX wieku; **Eliza Sasin** bada opozycję między czystością i zmysłowością w wybranych wierszach francuskich symbolistów.

W tej wielości kontrastów istnieje jeszcze jeden, który można by odwzorować w kompozycji niniejszego tomu, stosując podział na dwie części w zależności od języka, w jakim zostały napisane teksty. Postanowiłyśmy jednak wymieszać je tak, aby uzyskać całość harmonijną pod względem treści. Punkty styczne pomiędzy poszczególnymi rozdziałami wzmagają, jak sądzimy, spójność tomu, a jednocześnie podkreślają ową wielość interpretacji, która zdaje się najlepiej zaświadczać o istotnej funkcji, jaką pełni kontrast w percepcji rzeczywistości. Chcemy wierzyć, że stanowi on również czytelną wskazówkę dla rozpoznania pozytywnych i negatywnych aspektów owej dychotomii. Nie zawsze bowiem czerń i biel wystarczają do oddania złożoności świata.

Anita Staroń
Eliza Sasin

AVANT-PROPOS

Le contraste est aux sources de la perception humaine du monde : en essayant de décrire la réalité qui nous entoure, nous présentons un phénomène donné en opposition à un autre, complètement différent. « La vérité a besoin d'un mensonge – car comment la définir sans contraste ? » a écrit Paul Valéry, constatant cette dépendance. Selon cette règle, on peut dire que le bien et le mal, la lumière et l'obscurité, la beauté et la laideur, et tous les autres opposés existent inséparablement, en harmonie et en équilibre, se définissant mutuellement et même se complétant, créant ainsi un univers, comme dans le concept du *yin-yang*. Ce même principe de coexistence de contrastes se manifeste dans la langue, la littérature, la culture et l'art. Parfois, ils sont à l'origine de la création d'un personnage dont la volonté est en contradiction avec ses actions – le protagoniste est, comme Méphistophélès dans l'œuvre de Goethe, « une partie de cette force qui tantôt veut le mal et tantôt fait le bien »¹. D'autres fois, ils se révèlent à travers le clair-obscur, comme dans les tableaux du Caravage. Ils peuvent aussi être un principe de description de la réalité, comme chez Victor Hugo, ou deviennent un axe de composition, comme dans l'art baroque². On pourrait, dans ce cadre, réfléchir à maintes oppositions, comme pauvreté *vs* richesse, vérité *vs* mensonge, utopie *vs* dystopie, ordre *vs* chaos, silence *vs* cri, tradition *vs* modernité... Les analyses regroupées dans le présent volume concernent d'autres domaines encore. Ainsi **Michał Gniadek** se penche sur le concept de langage comme action et sur les différentes interprétations qu'en proposent Étienne Bonnot de Condillac et Jean-Jacques Rousseau. **Oussama Amrani** étudie quelques cas

¹ J. W. Goethe, *Faust et le second Faust*, trad. G. de Nerval, Paris, Garnier Frères, 1877, p. 96.

² Cf. Ph. Beaussant, *Vous avez dit baroque ?*, Actes Sud, coll. « Babel », 1994; Cz. Hernas, *Barok*, PWN, Warszawa 1973.

d'anthroponymie chez l'écrivain marocain Mohamed Nedali, afin de montrer leur fonction culturelle et sociologique. C'est encore la langue qui reste au centre des préoccupations de **Tomasz Zielnik** qui compare deux traductions polonaises de *L'Étranger*, et relève des contrastes dans certains choix opérés par les deux traducteurs. L'analyse d'**Anna Skibińska**, consacrée aux mentions des Ukrainiens dans la presse polonaise des années 2015-2019, montre qu'ils sont présentés en opposition aux habitants locaux et, le plus souvent, dans le contexte de travail ; analyse désormais historique, puisque, se terminant avant l'attaque de la Russie, elle présente une tout autre réalité. C'est aussi une confrontation entre deux nations, les Polonais et les Allemands, qui occupe **Sebastian Tauer** dans sa lecture d'un roman de Marian Turwid *Dwie strony drogi*. Mais parfois il n'y a pas besoin de deux côtés pour qu'apparaisse un contraste dans la perception d'un lieu : **Karolina Kopańska** montre comment on peut à la fois aimer et détester l'endroit où l'on a grandi, même s'il s'agit de la belle (?) Florence. Le rapport aux lieux, forcé par la situation d'émigrant, mais également d'autres attitudes contrastées font l'objet de l'étude d'**Oskar Czapiewski** qui décrit la dichotomie dans la poésie de Jacek Bierezin. Le contraste entre la tradition et la modernité se trouve au centre de deux contributions suivantes, toutes les deux consacrées à la littérature anglophone : **Magdalena Wylęzek** a choisi, pour son analyse, les contes tardifs et un essai de D. H. Lawrence, **David Taquet** se penche sur *American Gods* et *Good Omens* de Neil Gaiman. Tout un ensemble de textes explore le fonctionnement des personnages dans un texte littéraire, que ce soient des personnages non humains, comme dans l'étude de **Jakub Zbądzki** sur les contrastes dans la présentation des adversaires et dans la construction de l'action du poème héroïcomique *Batrachomyomachie*, ou des personnages historiques : Camille Desmoulins, Georges Danton et Maximilien Robespierre, que **Malgorzata Sojak** confronte au portrait littéraire créé par Teodor Jeske-Choiński dans sa trilogie révolutionnaire. C'est encore un personnage historique que **Paulina Materka** confronte à un caractère fictionnel, lorsqu'elle explore un texte anonyme du XVIe siècle, *Mirouer des femmes vertueuses*, pour y relever les contrastes (mais aussi des analogies) entre les portraits de Jeanne d'Arc et Grisélidis. Le fond historique est également présent dans les romans que rappelle, dans son analyse, **Weronika Lesiak** ; en effet, pour établir une typologie de

contrastes dans le roman populaire, elle recourt aux *Trois mousquetaires* et au *Comte de Monte-Cristo* d'Alexandre Dumas. **Emilia Antkiewicz**, quant à elle, se tourne vers un autre romancier bien connu et vers son conte non moins célèbre, pour montrer « la multiplicité des contrastes dans “La Parure” de Guy de Maupassant ». Ce dernier volet se clôt par une étude consacrée à la symbolique de la femme et de l'eau à la fin du XIXe siècle ; **Eliza Sasin** examine l'opposition entre la pureté et la volupté sur un corpus de poèmes symbolistes français.

Dans cette multitude de contrastes, il en existe encore un, que l'on pourrait refléter au niveau de la composition du présent volume, en le divisant en deux parties selon la langue d'expression des auteurs. Nous avons cependant opté pour un mélange entre les deux langues en vue de mieux harmoniser le contenu. Les points de rencontre entre les contributions renforcent, croyons-nous, la cohérence du volume, tout en mettant en relief cette richesse d'interprétations qui semble le mieux attester l'importance du contraste pour la perception de la réalité. Nous espérons qu'elle permettra en même temps d'identifier les aspects positifs et négatifs d'une telle dichotomie. Car le noir et le blanc ne sont pas toujours suffisants pour cerner la complexité du monde.

Anita Staroń
Eliza Sasin